

PLIN021 Sémantická analýza v praxi

OP VK Mezi bohemistikou a informatikou
www.projekt-inova.cz

Zuzana Nevěřilová
xpopelk@fi.muni.cz

Centrum zpracování přirozeného jazyka, B203
Fakulta informatiky, Masarykova univerzita

29. října 2012

Algoritmy strojového učení

- „pravidlové“
 - rozhodovací seznamy
 - rozhodovací stromy
- „matematické“
 - pravděpodobnostní: naivní Bayesovský (Duda et Hart, 1973)
 - maximální entropie: Berger 1996
 - podobnostní: k-NN ve vektorovém prostoru (Ng et Lee, 1996)
- „promluvové“
 - one sense per discourse (Gale 1992)
 - one sense per collocation (Yarowsky, 1995)
 - redundance atributů

Rozhodovací seznam

```
if (zvíře má chobot) then output(slon)
if (zvíře má pruhy) then output(zebra)
if (zvíře má ploutve & zvíře není ryba) then
output(žralok)
```

Rozhodovací strom

savec?

žije ve vodě?

žije na souši?

žije v moři?

žije v řece?

býložravec?

masožravec?

„Matematické“ algoritmy zde uvedené jsou každý úplně jiný, spíš jde o reprezentanty různých skupin algoritmů.

Algoritmy strojového učení

- „pravidlové“
 - rozhodovací seznamy
 - rozhodovací stromy
- „matematické“
 - pravděpodobnostní: naivní Bayesovský (Duda et Hart, 1973)
 - maximální entropie: Berger 1996
 - podobnostní: k-NN ve vektorovém prostoru (Ng et Lee, 1996)
- „promluvové“
 - one sense per discourse (Gale 1992)
 - one sense per collocation (Yarowsky, 1995)
 - redundance atributů

Naivní Bayesovský klasifikátor

Naivní Bayesovský alg. předpokládá nezávislost znaků (což nemusí být správně), ale je rychlý.

$$P(C|F_1, \dots, F_n) = \frac{P(C) \cdot P(F_1, \dots, F_n|C)}{P(F_1, \dots, F_n)}$$

zvíře	velikost	barva	potrava
slon	velký	šedý	býložravec
slon	střední	šedý	býložravec
kráva	velká	černá	býložravec
kráva	velká	strakatá	býložravec
kráva	malá	strakatá	býložravec
kráva	velká	bílá	býložravec
vlk	velký	černý	masožravec
vlk	malý	šedý	masožravec

Naivní Bayes pro **velkého černého býložravce**

zvíře	velikost	barva	potrava
slon	velký	šedý	býložravec
slon	střední	šedý	býložravec
kráva	velká	černá	býložravec
kráva	velká	strakatá	býložravec
kráva	malá	strakatá	býložravec
kráva	velká	bílá	býložravec
vlk	velký	černý	masožravec
vlk	malý	šedý	masožravec

Na základě těchto dat můžeme vypočítat, že zvíře, které vidíme, bude: na 25 % slon, na 50 % kráva a na 25 % vlk, tj. $P(\text{slon}) = \frac{2}{8}$, $P(\text{kráva}) = \frac{4}{8}$ a $P(\text{vlk}) = \frac{2}{8}$.

Podmíněné pravděpodobnosti jsou $P(\text{černá barva}|\text{slon}) = 0$, $P(\text{černá barva}|\text{kráva}) = \frac{1}{4}$, $P(\text{černá barva}|\text{vlk}) = \frac{1}{2}$.

Naivní Bayes pro **velkého černého býložravce**

$$P(C|F_1, \dots, F_n) = \frac{P(C) \cdot P(F_1, \dots, F_n|C)}{P(F_1, \dots, F_n)}$$

$$P(\text{slon}) = \frac{2}{8}, P(\text{kráva}) = \frac{4}{8}, P(\text{vlk}) = \frac{2}{8}, P(\text{černý}|\text{slon}) = 0,$$

$$P(\text{černý}|\text{kráva}) = \frac{1}{4}, P(\text{černý}|\text{vlk}) = \frac{1}{2}, P(\text{velký}|\text{slon}) = \frac{1}{2},$$

$$P(\text{velký}|\text{kráva}) = \frac{3}{4}, P(\text{velký}|\text{vlk}) = \frac{1}{2}, P(\text{býložravec}|\text{slon}) = \frac{2}{2},$$

$$P(\text{býložravec}|\text{kráva}) = \frac{4}{4}, P(\text{býložravec}|\text{vlk}) = 0$$

$$P(\text{slon}|\text{velký, černý, býložravec}) = P(\text{slon})P(\text{velký}|\text{slon}) \cdot$$

$$P(\text{černý}|\text{slon}) \cdot P(\text{býložravý}|\text{slon}) = 0.25 \cdot 0.25 \cdot 0 \cdot 1 = 0$$

$$P(\text{kráva}|\text{velký, černý, býložravec}) = P(\text{kráva})P(\text{velký}|\text{kráva}) \cdot$$

$$P(\text{černý}|\text{kráva}) \cdot P(\text{býložravý}|\text{kráva}) = 0.5 \cdot 0.75 \cdot 0.25 \cdot 1 = \mathbf{0.09375}$$

$$P(\text{kráva}|\text{velký, černý, býložravec}) = P(\text{vlk})P(\text{velký}|\text{vlk}) \cdot P(\text{černý}|\text{vlk}) \cdot P(\text{býložravý}|\text{vlk}) =$$

$$0.25 \cdot 0.5 \cdot 0.5 \cdot 0 = 0$$

Shrnutí: algoritmy strojového učení

- „pravidlové“
 - rozhodovací seznamy
 - rozhodovací stromy
- „matematické“
 - pravděpodobnostní: naivní Bayesovský (Duda et Hart, 1973)
 - maximální entropie: Berger 1996
 - podobnostní: k-NN ve vektorovém prostoru (Ng et Lee, 1996)
- „promluvové“
 - one sense per discourse (Gale 1992)
 - one sense per collocation (Yarowsky, 1995)
 - redundance atributů

Word Sense Disambiguation

úkolem WSD je zjistit, jaký význam (z inventáře významů) má slovo ve vstupním textu

ukázali jsme si dva reprezentanty metod pro WSD: Leskův algoritmus pracující se slovníkovými definicemi a příklady užití a Yarowského algoritmus strojového učení

Word Sense Disambiguation: slabiny

největší slabinou je inventář významů

proto existují jednak snahy vytvořit dobré inventáře, jednak snahy úplně se inventářím vyhnout (HyperLex, [Véronis, 2004])

Word Sense Disambiguation: shrnutí

- všechny algoritmy pro WSD pracují s kolokacemi
- všechny pracují s určitým oknem, ve kterém kolokace sledují

PLIN021 Sémantická analýza v praxi

└ Slabiny WSD

└ Word Sense Disambiguation: shrnutí

- všechny algoritmy pro WSD pracují s lokalizací
- všechny pracují s určitým oknem, ve kterém lokalizace hledají

Ono okno může zásadně ovlivňovat průběhy algoritmů. Není žádná „doporučená velikost“ okna. Hlavním důvodem je to, co možná tušíme: různá slova mají různý dopad na význam promluvy. Sledováním velikosti a kvality tohoto okna (tj. kontextu) se budeme zabývat o něco později, až budeme znát také přístupy z úplně opačného konce.

Word Sense Disambiguation: měření kvality

soutěž SENSEVAL (www.senseval.org)

- vyhodnocení systémů pro WSD
- od roku 1998 (Senseval-1, -2, -3, Semeval-2007, -2010)
- od Semeval-1 jsou úkoly různé (např. přiřazení emoce ke krátkému textu, detekce metonymie ...)
- čeština (zatím) chybí
- data z proběhlých kol jsou k dispozici

soutěž SENSEVAL (www.senseval.org)

- vyhodnocovací systém pro WSD
- od roku 2003 (Senseval-2, -3, Semeval2007, -2010)
- od Semeval-3 jsou k dispozici i tzv. příkazní soubory ke každému testu, takže můžete soutěžit...
- celá ta stránka i tady
- data z prohlížečů i od jiných zdrojů

Ne, že by bylo třeba se Senseval/Semeval účastnit. Je dobré podívat se na ručně anotovaná data (málokdy je máme). Mnoho prací se také na soutěže odvolává.

soutěž SENSEVAL (www.senseval.org)

- vyhodnocovací systém pro WSD
- od roku 2003 (Senseval-2, -3, Semeval2007, -2010)
- od Semeval-2 jsou k dispozici i tzv. přifazení smyslu ke kontextu (sémantická, lexikální informace ...)
- celá řada jazyků (kyj)
- data z prototypů ke každému jazyku

Cokoli ze Senseval/Semeval je inspirací pro BP nebo referát.

Formalismy pro reprezentaci znalostí

WSD je zajímavá a „klasická“ disciplína, řada vědců ale WSD odmítá kvůli uvedeným slabinám.

Navíc, WSD je kvantitativní analýza, neříká nic o významu.

Při studiu významu se chceme posunout dál, skutečně k jádru věci. Chceme pracovat nejen se slovy, ale i se znalostmi: jazykovými i obecnými. . .

└ Formalismy pro reprezentaci znalostí

└ Formalismy pro reprezentaci znalostí

WSD je zejména „deskriptivní“ disciplína, která věnuje sk WSD
odmítavě i velmi složitým otázkám.

Navíc, WSD je kvantitativní analýza, měří se u výstupu.

Přítáží výstupu se chceme promatřit, stát se k jisté věci.
Chceme pracovat s jejím obsahem, ale i se znalostí jazykových
oblastí...

Může to vypadat, že dost bylo matematiky. Na chvíli si od ní odpočineme a osvěžíme termíny z lingvistiky.

Časem se k matematice zase vrátíme...

Sémantické rysy (semantic features)

matka = FEMALE + ADULT + HAS CHILD

batole = HUMAN – ADULT

- sémantické rysy jsou „atomy“ významu
- sémantické rysy jsou distinktivní rysy
- význam je definován pomocí s. rysů a pravdivostních podmínek

[Croft and Cruse, 2004]

Sémantické rysy: synonymie

výraz	<i>jít</i>	<i>procházet</i>
rysy	MOTION ON FOOT SELF-PROPELLED MEDIUM VELOCITY	MOTION ON FOOT SELF-PROPELLED MEDIUM VELOCITY

Sémantické rysy: antonymie

výraz	<i>jít</i>	<i>běžet</i>
rysy	MOTION ON FOOT SELF-PROPELLED MEDIUM VELOCITY	MOTION ON FOOT SELF-PROPELLED HIGH VELOCITY

Sémantické rysy: problém s antonymií

výraz	<i>jít</i>	<i>letět střemhlav</i>
rysy	MOTION ON FOOT SELF-PROPELLED MEDIUM VELOCITY	MOTION ON WINGS GRAVITY-PROPELLED HIGH VELOCITY

└ Sémantické rysy

└ Sémantické rysy: problém s antonymií

výraz	ry	ry
	MOTION	MOTION
	ON FOOT	ON WINGS
	SELF-PROPELLED	GRAVITY-PROPELLED
	MEDIUM VELOCITY	HIGH VELOCITY

antonymie nebo raději obecně opozitnost?

Sémantické rysy: problém s antonymií

výraz	<i>jít</i>	<i>loudat se</i>
rysy	MOTION ON FOOT SELF-PROPELLED MEDIUM VELOCITY	MOTION ON FOOT SELF-PROPELLED LOW VELOCITY

2012-10-29

PLIN021 Sémantická analýza v praxi

└ Sémantické rysy

└ Sémantické rysy: problém s antonymi

výraz	ry	ry
	MOTION	MOTION
	ON FOOT	ON FOOT
	SELF-PROPELLED	SELF-PROPELLED
	MEDIUM VELOCITY	LOW VELOCITY

Sémantické rysy (jako všechny ostatní teorie) mohou být užitečné. Při jejich formálním uchopení narazíme na problémy: kolik rysů má každý výraz? Jak poznáme, které jsou podstatné a které ne? Trošku to připomíná problém, jak najít vhodnou otázku ve hře Myslím si zvíře. . .

Výběrová omezení (selectional restrictions)

slouží pro desambiguaci závislosti větných členů [Allen, 1995, kap. 10.1]

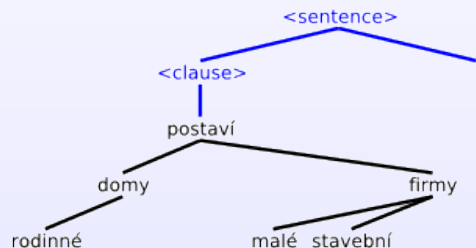
- Koupila jsem si pletenou čepici a šálu.
- Koupila jsem si nealkoholické pivo a křupky.

pletená šála – OK, nealkoholické křupky – NOT OK

Výběrová omezení (selectional restrictions)

slouží pro desambiguaci závislosti větných členů [Allen, 1995, kap. 10.1]

Rodinné domy postaví malé stavební firmy.

AGENT = rodinné
domy
THEME = malé
stavební firmy

AGENT = malé
stavební firmy
THEME = rodinné
domy

(AGENT postavit PERSON | INSTITUTION)
(THEME postavit BUILDING)

Allen, J. (1995).

Natural Language Understanding (2nd ed.).

Benjamin-Cummings Publishing Co., Inc., Redwood City, CA, USA.

Croft, W. and Cruse, D. (2004).

Cognitive linguistics.

Cambridge textbooks in linguistics. Cambridge University Press.

Véronis, J. (2004).

Hyperlex: Lexical cartography for information retrieval.

In *Computer Speech and Language: Special Issue on Word Sense Disambiguation*, page 23.